

**ТУРИСТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА ОПШТИНЕ
МЕДВЕЂА**

САЧУВАНО ОД ЗАБОРАВА

-друго допуњено издање-

ПУБЛИКАЦИЈА – ФОТОМОНОГРАФИЈА О НАРОДНИМ
ОБИЧАЈИМА ЖИТЕЉА МЕДВЕЂЕ

**ИЗДАВАЊЕ ОВЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ ЈЕ ПОМОГЛО
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

МЕДВЕЂА, 2014.

**САЧУВАНО ОД ЗАБОРАВА – друго допуњено издање,
публикација – фотомонографија народних обичаја житеља
Медвеђе**

Аутор

Стевановић Милан

Сарадници

Емина Лалић

Небојша Јакшић

Муја Адемовић

Издавач

**Туристичка организација
општине Медвеђа**

Јабланичка 63,

16240 Медвеђа

За издавача

Драгиша Николић

Рецензија

Далибор Пешић

Уредник

Драгиша Николић

Припрема за штампу и
штампа

Графички атеље Филиповић

Дурмиторска 34,

16000 Лесковац

Тираж: 300 примерака

**НЕИЗМЕРНУ И СРДАЧНУ ЗАХВАЛНОСТ ЗА УСПЕШНОСТ
РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА АУТОР ДУГУЈЕ:**

- ОПШТИНИ МЕДВЕЂА

- НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ „П.П.ЊЕГОШ“ МЕДВЕЂА

- ЖИТЕЉИМА ОПШТИНЕ МЕДВЕЂА

**- ДРУГИМ ЉУДИМА КОЈИ СУ ДАЛИ СВОЈ ДОПРИНОС ПРИ
ИЗРАДИ ФОТОМОНОГРАФИЈЕ**

РЕЧ О ПУБЛИКАЦИЈИ

Сам наслов ове монографије говори и упућује на основну намеру аутора да оставе писани траг о богатом културном наслеђу Медвеђе и пре свега да осветле идентитетски код данашњих становника ове вишенационалне и мултиконфенционалне заједнице.

Човек као мисаоно биће, свестан временског континуума, осмишљава и гради (материјални и духовни) свет у коме живи који називамо културом. Тако структурирани људски свет има особину и тежњу да изграђене вредности и начин живота сачува и пренесе покољењима. Различити друштвено историјски процеси доводи до промена и надограђивања културних вредности и модела живљења, али постоје и вредности које превазилазе временска ограничења коначности појединца и постоје као трајне вредности која заједници чува као највеће благо. Управо за тим општим вредностима различитих етноса и култура аутори трагају у овом раду и „чувају од заборав“ за будуће генерације.

У монографији се кроз прикупљене информације о најбитнијим обредима, обичајима и веровањима ове заиста богате и сложене етничке структуре одсликавају идентитети етноса Срба, Црногораца, Албанаца и Рома и исправно се указује да појединачни

идентитети различитих етничких заједница не умањују идентитете других, већ управо се међусобно оснажују и прожимањем стварају заједничку богату културну ризницу. Овде су приказани најзначајнији обичаји и веровања у граничним прелазним догађајима у животу појединца (рођење, свадба и сахрана) као и годишњи обичајни календар заједнице (Божих, Слава, Рамазан, Курбан Бајрам, Ђурђевдан, Василица.....)

Аутори исправно указују на вредност и саме активности на прикупљању информација кроз разговоре и дружења са припадницима различитих етноса и религија.

Монографија иако приказује идеализовану слику сећања како је „некад било“ обилује и етнографским материјалом, посебну вредност представљају аутентичне забележене изворне и народне песме, које се изводе током битних друштвених догађаја (свадбе, сахране, славе и др.)

Ова фотомонографија проткана поетским описима села и становника указује на заиста искрено поштовање и љубав коју аутори имају за све људе чији су преци населили ово подручје и који су се саживели са овим брдима, пашњацима, шумом и изворима и престављаће подстицај за даља истраживања и документовања културног богатства овог краја и грађења идентитета заједница и појединаца на наслеђеним традицијским вредностима.

Далибор Пешић

**„Земљаче, ако си отишао из завичаја, завршио
разне школе и занате, ако си на високом
положају у држави, науци, у школи, на
универзитету, у фабрици, не заборави да те је
подигао и отхранио зној твојих предака сељака.
Твој завичај. Ако то заборавиш, изгубио си
смисао за памћење, за живот, изгубио си
завичај, историју твог народа, а то значи
изгубио си све.“**

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Основни циљ пројекта је остављање писаног трага народних обичаја Срба, Албанаца и Рома у вишенационалној општини Медвеђа, кроз међусобна окупљања и дружења као и размену искустава и упознавање других етничких група. Кроз ова окупљања и дружења, направиће се мост између генерација младих и генерација старијих као и између етничких група. Стари ће освежити успомене, млади ће сазнати о историји завичаја и својим коренима, обичајима и старим занатима. Створиће се клима сарадње и разумевања свих етничких заједница.

Горња Јабланица се налази у јужном делу Србије, између лесковачко-нишке и косовске котлине у јужном поморављу. Као део јужног поморавља она се налази близу српско-бугарске границе. И сама чињеница да је са једне стране наслоњена на Косово и Метохију, а са друге стране приближена државној граници указује на њену посебну стратегијску улогу. Уз то, долина је нагнута и прилично широко наслоњена према долини Јужне Мораве и моравско-вардарској удолини којом води друмско-железничка магистрала Београд-Скоље, иначе најважнија и стратегијски најосетљивија саобраћајница на Балкану.

Брдско-планинска, ретко насељена општина Медвеђа обухвата већи део планинско-котлинске области Горње Јабланице и налази се у горњем току реке Јабланице. Ка западу и југу се граничи

косовским општинама Подујево, Приштина и Косовска Каменица. Медвеђа се развила у долини реке Јабланице којом је још од римског доба водио пут од косовско-метохијске ка лесковачко-нишкој котлини.

Постоји још једна особеност географског положаја Горње Јабланице и њене централне општине, општине Медвеђа, њен положај својеврсне етнографске међе. Северно и источно од ње простиру се предеоне целине насељене компактним српским живљем, а јужно и западно, целине са мешовитим становништвом у којем знатно преовлађују Албанци.

За време Немањића, на овом месту постојало је насеље које се звало Глобочица. У време деспотовине Ђурађа Бранковића помињало се као Међења, а током турског ропства као Медок. Под именом Медвеђа, први пут се спомиње у петнаестом веку. У турским дефтерима спомиње се 1516. године, као седиште општине и градско насеље, које је припадало султанском хасу.

Почетком осамнаестог века Медвеђа је била тржишно место у нахији Дубочици, али се после друге сеобе Срба, 1737. године па до ослобођења од Турака 1878. године, Медвеђа готово и не помиње као насеље.

Указом ЊВ Краља Александра првог, Медвеђа је проглашена варошицом 31. децембра 1921. године.

Поновно насељавање Медвеђе српским и црногорским живљем отпочело је у другој половини 1878. године након ослобођења Горње Јабланице од Турске власти. Највећа

досељеничка група дошла је са простора Црне Горе и Херцеговине, затим Косовско - метохијских области, српских пограничних подручја према Турској, Врањског поморавља, Црне Траве и Власине, Тимочке Крајине... С обзиром да су променили место живљења и дошли из разних средина, односно области, становници Медвеђе су донели различите облике друштвеног живота. Сместили су се на простор од око 524км², имали су различиту историју различита занимања, начин подизања објеката, исхране, одевања, међусобног опхођења, обичаје, обележавање празника. Сви ти обичаји представљају оличење наше традиције, историје и народних веровања. Сваки од њих има одређену симболику и значење. Немогуће је набројати све ове обичаје јер свака месна заједница, скоро сваки засеок, има неки локални и њима својствен начин изведбе. Али, за нас је битно да бар у основним цртама будемо упућени у њихова значења, како се наша традиција не би сурвала у неповрат и како не би били заборављени сви ти прелепи обичаји, ма колико нам они данас изгледали "out" и надамо се да ће после овога неке ствари бити јасније.

Подручје општине Медвеђа припада Јабланичком крају, који представља мању целину у склопу планинско котлинске области јужне Србије на надморској висини од 316 до 1376 метара. Административно, општина Медвеђа је подељена у 34 месне заједнице

Данас је становништво Медвеђе вишенационалног састава. Етничку структуру становништва чине Срби, као најбројнији са

67%, Албанци са 26%, Црногорци са 3%, Роми са 1% и 3% остали¹. Због екстремно велике миграције радно способног становништва, јавља се велики број старих лица. Старосна група од 60-70 година чини 23,57%, а од 80 година и више је 2,3%, односно више од 20% становништва Медвеђе чине лица старија од 65 година. Ово становништво живи расуто у 34 месне заједнице, које су веома разуђене по брдско планинским селима.

По својој архитектури сељачка кућа припада познатом "моравском" типу куће, карактеристичном за ове крајеве. Посматрањем најстаријих кућа и кућа подигнутих у новије време уочавају се одређене фазе у организацији куће и њеној архитектури. Организационо, развој куће не испољава специфичности у односу на друге крајеве. Испрва је то била једноделна кућа, која је имала само једно одељење и коју данас врло ретко срећемо, чак и у планинама. Најчешћи тип је дводелна кућа, са две просторије, односно "кућом" у ужем смислу и собом. Овај тип развија се касније у кући са три и више одељења. У овој фази кућа добија карактеристичан трем или "ајат" са дрвеним ступцима и декоравитним аркадама.

"Ајат" је обликовно врло добро уклопљен у архитектуру "моравске" куће и то овим грађевинама даје изузетан естетски карактер. Куће су обично приземне, а понекад "на ћелицу", односно на косини са подрумом испод доњег дела. Кућа на спрат није карактеристична за сеоска насеља. Она се овде готово никада и не

¹ подаци из пописа 2002. године

јавља. У новије време појављује се у насељима уз главне путеве или у центрима. Према начину грађења разликујемо куће "пуњенице", за чије се зидове прво изгради скелет од греда (обухватају "кованице", "чатмаре". "долмаре") и куће "зиданице", чији се зидови зидају каменом или опеком. Пуњенице представљају, у ствари, бондрук конструкцију, чији се скелет од дрвених гредица испуни зидовима од прућа и летви и облепи блатом. Код долмара зидови се образују од непечене цигле "ћерпича" или "тугле".

Типови кућа у полуурбаним насељима показују типолошке разноликости и промене настале услед утицаја друштвено-економских фактора у различитим развојним етапама. Могу се срести преиначене "моравске" сеоске куће и куће градског типа. Парцеле у овим насељима су мање (до 400м²) са слабије развијеним економским делом дворишта. Карактеристичне су куће на спрат, грађене од тврдог материјала. Оне по свом изгледу одступају од традиционалне куће и углавном су архитектонски безличне.

Културно историјско наслеђе на територији општине Медвеђа је у целини слабо истражено и још увек не постоји потпуна евиденција културних добара за ово подручје. Локалитети који су истражени углавном имају средњевековно обележје. То су већином разни положаји под карактеристичним именима: црквиште, црквина, градина, гробље, кулине, каљаје и слично.

Народни обичаји ове монографије представљаће део документације која ће покушати да разјасни друштвене, политичке или културне процесе на просторима ове општине.

Село мирише на жетву, косидбу, орање, брање грожђа, винограде... Село мирише на поток, камен, пропланке, на задовољство после обављеног посла, на изломљену врућу погачу, на огњиште. Село мирише на земљу која се мери јутрима. Тај мирис скоро сви носимо као запис у генима. Тај мирис нам је најпотребнији. Он се осећа једним посебним чулом - чулом душе. У традицији је које зрно соли и погача, изворска вода, тек да се спере талог пута, а по избору су вам најчешће на располагању домаће ракије, препеченице, траварице, вина из бачве или сокови истиснути из околних воћњака. Неки домаћин ће вас дочекати слатким од различитог воћа, по традицији одређеног краја, медом и водом, у сваком случају топлином и осмехом. Сеоска домаћинства своје гостинске собе опремају у складу са традицијом свога краја. То је најчешће мало путовање у нека ранија времена када се није живело по стандардима, већ по специфичном осећају за лепо, топло, ушушкано и угодно. Најчешће руком, а не машином створено. Окружени мноштвом детаља који сећају на та и таква времена, спаваћете на перјаним јастуцима, у дрвеним креветима, у мованим собама са дуњама на ормару, или ћилимом на зиду. Једино што такве собе гарантују јесте здрав сан.

Да би један народ сачувао национални идентитет мора да поштује своје обичаје и своју традицију. Трагом те идеје урађена је ова публикација о помало заборављеним српским, албанским и ромским обичајима и да служи као подсетник за млађе генерације.

ВЕРСКИ ОБИЧАЈИ КОД СРБА И ЦРНОГОРАЦА

Како се славе важни хришћански празници најбоље знају старији људи који се са сетом и уздахом присећају лепих прошлих времена.

Божих је дан рођења – оваплоћења духа светог по нашој вери и традицији у телу Марије деве када настаје живо биће тј. Богочовек, који се рађа - долази на свет. Све присутни и свемогући Бог показује своју љубав према људима што свог сина јединца пушта међу људе да би их одвратио од свих грехова и да би им показао пут спасења. За божихни празник везани су разни обичаји, оно што је најбитније то је наглашено за Бадњи дан и Бадње вече. Ујутру рано на Бадњи дан пре изласка сунца одлази се у шуму и сече се храстово или церово дрво и из три ударца треба дрво да падне на источну страну. Ту где се пресече дрво се полива са мало вина, стави се мало жита, а иверје се ставља у цеп и носи се кући, за здравље породице и напредак у пољопривреди, стоци.

Бадње вече – обредна вечера, са посном храном на трпези, најчешће кувани пасуљ са благом запршком, затим куване шљиве са пиринчем, са мало шећера, доносе се ораси, бели лук, расол, воће и све се то ставља на сто. По обичају нико од укућана који су сели за сто не устаје и од свега понуђеног се узима помало. Негде су сачувани обичаји да се у погачи која се за ту прилику меси ставља

пара кованица и она се зове чесница. За њу се грабе деца и ко добије новчић у том ломљењу погаче по веровању, њега ће да прати срећа целе године. Задржао се обичај да кад се у кућу уноси слама мајка или старије жене из породице иде са децом од врата до ћошка изговарајући односно имитирајући квочку, а деца пилиће, што симболизује јасле, у којима је Исус рођен. У свакој кући практично се спрема долазак Христов, где се ставља део бадњака са лишћем док се остали део сече на три дела и ложи при изговарању благословених речи: колико жарица толико парица, колико варница толико дечица и разноразних благослова за породицу и за њено здравље. Домаћин куће ујутро одлази у цркву на причест, на богослужење, у току дана се припреми прасе, које се пече и послужује се породици, комшијама.

После Божића, Ђурђевдан је празник са највише народних обичаја, мада су многи нестали, и даље нестају, услед модернизације села и променом начина живота.

За Ђурђевдан се плету венчићи од ђурђевског цвећа, ђурђевка и млечике, и њима се ките капије у дворишту и улазна врата, а ту остају до следећег Ђурђевдана.

Обичај је да уочи Ђурђевдана, мајке и баке наберу разне траве и цвеће које имају своју симболику (дрен, здравац, грабеж, чуваркућу и др.), потопе их у чинију са водом и у то спусте прво црвено јаје од Ускрса и оставе под ружом да преноћи. Ујутро се укућани умивају том водом да би деца и други укућани били здрави као dren, да би се момци грабили за девојке из те куће, да би кућа била добро чувана и сл.

Петак пре Ђурђевдана зове се Биљани петак. Тада жене одлазе у поља да наберу разно лековито биље.

За Ђурђевдан се сматра да је граница између зиме и лета. Према легенди, то је дан кад су се окупљали хајдуци (Ђурђевдан - хајдучки састанак) да би започели ново хајдуковање, пошто су после зимовања напустили своје јатаке.

У нашем крају се верује да ће онога ко на Ђурђевдан спава, целе године болети глава и да ће бити поспан, а ако на ђурђевданско јутро пада киша, лето ће бити сушно.

За Ђурђевдан се ујутро бере цвеће, праве се венчићи од тог цвећа и стављају дечици око врата за здравље. Ките се врбе, дрен, врата, вратнице.

Ускрс или Васкрс (стсл. вѣскрѣс, арх. Великден) је хришћански празник којим се прославља Исусово ускрснуће из смрти. По хришћанском веровању, то се десило трећег дана после његове смрти, укључујући и дан смрти: тј. прве недеље после Великог петка. То је покретни празник и празнује се после јеврејске Пасхе (хеб. pessach) у прву недељу после пуног месеца, који пада на сам дан пролећне равнодневнице, или непосредно после ње. Код источних хришћана, Васкрс најраније може да падне 4. априла, а најкасније 8. маја, а код западних хришћана увек пада између 22. марта и 25. априла.

Почетак обичаја да се за Ускрс припремају јаја потиче из времена Марије Магдалене, која је приликом ширења јеванђелија у Риму изашла пред цара Тиберија са речима "Христос васкрсе" и

пружила му на дар офарбано јаје. Туцање јајета и лом љуске, која симболише окове, представља почетак новог живота.

И данас се за овај празник у народу су устаљени многи обичаји, који нарочито веселе децу. За тај дан се фарбају јаја, највише црвеном бојом (мада се користе и друге боје), поклањају се јаја и туца се јајима.

Православни хришћани се тог дана поздрављају поздравом Христос васкрсе на шта се одговара Ваистину васкрсе (или Христос воскрес - Ваистину воскрес).

На овај дан се породица лепо обуче и чиста оде на Васкршњу литургију у цркву. У цркви се певају верске песме и слуша се посланица Патријарха коју чита свештеник. Након литургије ломе се (туцају) офарбана јаја. У кући се окупља цела породица а за трпезом је богат ручак.

Слава је православни обичај слављења породичног свеца.

Овај обичај се највише повезује са Србима, који сматрају славу једном од специфичности своје културе.

Поред породичне славе, постоје и црквене, градске, племенске, па чак и страначке или занатлијске славе.

За разлику од већине обичаја који су заједнички за цео народ, свака породица одвојено слави свог свеца. Свеца синови наслеђују од главе породице - обично оца. Ћерке наслеђују славу само ако остану у кући; удате жене обично славе мужевљево славу.

Свака кућа има једну или две славе годишње (у зависности од свеца, јер неким су посвећена два дана). Ипак, само један је главни дан гозбе у част свеца заштитника; друго славље се назива „мала слава“, преслава или послужица.

Неке породице прослављају још једног свеца, али у мањем обиму (на пример, када је жена једини потомак из своје матичне породице, да се слава дотичне породице не би изгубила).

Ако се домаћинство пресели далеко, уз очеву дозволу, син може да прославља славу у свом дому; обично, међутим, докле год је жив патријарх породице, његови синови прослављају под његовим кровом. Такође, ако има више синова, и они желе да оснују своју породицу од славског колача син који жели да слави славу, долази код оца на славу, у отац му од колача у десну руку предаје једну четвртину колача. Идуће године и он слави славу у својој кући.

У многим местима је обичај да пре славе свештеник дође у кућу да свети водицу (освешта воду), од које ће касније да буде умешен славски колач.

Домаћица припрема чинију са водом, босиљак, свећу, кандило, тамјан, те пали кандило испред иконе. Тада свештеник освешта воду којом ће бити умешен славски колач. За ту прилику је припремљено је: кадионица, ватра или брикет специјалног угља, тамјан, свећа, свећњак (чирак), босиљак и посуда са чистом водом. Све то би иначе требало да се налази на столу, окренуто према икони славе, која би према црквеним правилима требала бити

окренута према истоку. Освећена водица се третира као светиња и њоме се пажљиво рукује. Када се уочи самог дана славе заврше све припреме за сутрашњи дан, том водом и брашном, као и осталим додацима (квасац, со...) меси славски колач. Код неких мештана слава почиње већ уочи дана, вечером, јер је то литургијски гледано већ нови дан, зато што је у цркви служена вечерња служба (вечерње). Ипак, то је ретка појава, јер се у већини случајева колач реже (сече) на сам дан славе.

Пред славу у кући се кува жито (кољиво). Жито се кува на више начина. Кувано жито или кољиво је у црквеној употреби још од најстаријих времена. Као црквени симбол оно подсећа на биљне жртве из старог завета. Сматра се да оно представља илустровану везу овоземаљског и загробног живота.

Када осване дан славе, у цркву се носи Славски колач, жито и црно вино. У цркви се врши заједничко освећење жита и благосиљање хлеба и вина, а онда свештеник свако жито посебно прелије, и сваки колач посебно реже. Том приликом свечар преда свештенику пре литургије, читуљу (списак живих и преминулих чланова породице) ради помена и вађења честица на проскомидији - живих за здравље, а преминулима за покој душе.

Колачар (онај ко носи колач у цркву) прилаже цркви своје дарове: тамјан, уље, вино..., а у новије време је то и новац, који црква троши сходно својим потребама.

Слава окупља целу породицу и обично се припрема гозба, укључујући традиционална јела: славски колач и кољиво. Кољиво

(или жито) прави се од куване пшенице. Може да се припреми на разне начине, али најчешће садржи орахе, орашчиће или каранфилиће и мед. Пшеница је симбол Васкрсења Христовог. У зависности од тога да ли слава пада за време поста, остатак гозбе или садржи животињске производе (мрсна слава) или не (посна слава).

Најчешће славе су Свети Никола, 19. децембар (Никољдан), Свети Георгије, 6. мај (Ђурђевдан), Свети Јован Крститељ, 20. јануар (Јовањдан), Свети Димитрије Солунски, 8. новембар (Митровдан) и Арханђел Михајло, 21. новембар. Разне српске заједнице (села, градови, организације, институције) такође прослављају свог свеца заштитника: на пример, Медвеђа прославља Велику Госпојину 28. августа као своју славу. У другим местима, сеоска слава се прославља на отвореном, најчешће на неком битном месту за насеље (пored цркве, капелице, гробља, зборишта) и назива се масла, литије или заветине.

Познато је да се у Србији народни обичаји разликују од краја до краја. Славе, просидбе, венчања, рођендани, бабине, све је на свој начин. Сахране, такође.

На све ове догађаје може се применити стара пословица "Колико људи, толико ћуди", само је треба изменити у "колико крајева, толико обичаја".

Богојављанско јутро, баба изнесе рецимо секиру, изнесе жар над којим се умију укућани и скачу преко секире по три пута, изговарајући речи, да скочи као јелен и слично.

На Велики петак, Васкрс, Божић, игра се и пева. На Ђурђевдан се коље јагње и плету се венци од цвећа, некада су биле седнице, прела и певало се и играло долазили су и стари и млади. Старији су показивали како се игра и гледали су млађе да ли знају да играју.

Бадњак се бере на Бадњи дан ујутро, пре зоре, понесе се ракија, парче хлеба. Секиром се одсече прво парче дрвета, треска, ивер, љуска и тим ивером жене кад месе погачу, крсте погачу, проју, шарају колач за српску нову годину, Божић. За Божић ујутро долази полазник, донесе шушку бадњака и цара ватру говорећи: колико жарица толико дечице.

Позивањем на мобу, домаћин позива пријатеље да му помогну у пољопривредним пословима и за један, два дана да се заврши све, уједно се људи друже и јачају пријатељство. Радови на које се зове на мобу су: косидба, окопавање, пласт сена и слично. Раније би се често организовале мобе, данас код једног домаћина, сутра код другог и тако редом док се не заврши започети посао. Док су радили људи су се и такмичили, певали, шалили. Домаћин који „зове“ мобу припремао је ручак да угости раднике. Ручак би се обично послуживао кад се посао заврши или кад сунце зађе и почне се спуштати мрак.

Наши родитељи не знају баш добро обичаје и нису баш криви због тога, деде и бабе знају обичаје али како научити праве обичаје! Обично се каже на извор по воду. То је метафоричка реченица која у себи садржи сву ону праву сазнају. Да би сазнао обичаје мораш да одеш на село. Обичаја нема у граду. У

најудаљенијим забитима наших села сачувани су још неки обриси обичаја.

Млађи људи заокупљени животним проблемима много мање пажње поклањају народним обичајима.

ВЕРСКИ ОБИЧАЈИ КОД АЛБАНАЦА

Неписани и наслеђени закони вековима уназад у породичном животу воде нас у једно давно прошло време, које је од велике важности за албанце у општини Медвеђа за очување традиције. То су старе традиције које су албанце у овој општини водиле до дана данашњег. Најважније од њих у породичном животу су: веридба, свадба, рађање, сунет, кумство, итд.

Због непостојања аутентичних институција за албанце у општини Медвеђа веома важну улогу је играла породица, у посебности улога мајке. Мајка је била та која је детету од самог рођења усадила вровање, традицију и едукацију. Такође су се верски обичаји учили у породици још од раног детињства. Обично су се за то побринуле баке и деке у вечерњим сатима учећи дете разним молитвама и деловима из Курана, свете књиге. Са друге стране деца су доста тога савладала и на разним манифестацијама и церемонијама где је присуствовао хоџа, као и у џамијама за време верских празника. Код албанаца исламске вероисповести је обичај да се сваки посао почиње речју “Бисмилах” што значи “Уз помоћ бога”. Значи, основна категорија у исламу је веровање у Бога. Код албанаца постоје два основна празника и то Фитер Бајрам коме претходи велики месец Рамазана, месец поста и Курбан Бајрам.

Рамазан (велики месец поста) - Рамазански пост је трећи од пет стубова Ислама, (практична дужност муслимана). За време Рамазана исламским верницима је од зоре до заласка сунца

забрањено конзумирање било какве хране, пића (укључујући и воду), те сексуални односи и пушење цигара. Од њих се такође очекује да што верније следе учење Мухамеда, што укључује и настојање око бољих међуљудских односа. Важност се придаје чистоћи мисли и дела. По речима Посланика Мухамеда уз јело и пиће ове ствари кваре пост: лаж, псовка, оговарање, клевета и страствен поглед.

Ако се нешто у заборавау поједе или попије, то не квари пост, уз услов да верник престане чим се присети да пости. С друге стране, ако се немаром приликом абдеста (обредног прања пред намаз) или купања прогута само кап воде, пост је аутоматски покварен. На тај начин Ислам разликује непажњу од немарности.

У Исламу су дела ваљана ако се учине у име Алаха па је потребно пре зоре одлучити да ће се постити (учинити нијет) у име Алаха.

Пост се прекида у тренутку заласка сунца. Тај дневни оброк зове се ифтар и добро је дело организовати ифтар за пријатеље, родбину и сл. Записане су речи Посланика Мухамеда (преноси их Албани): „Ко нахрани постача имаће награду као и онај што је постио, а постачу награда неће бити умањена.“

Током рамазана стављен је нагласак на духовну хигијену – избегавање ружних мисли, речи и дела. Дакле, рамазански пост није само сустезање од јела и пића већ покушај оплемењивања људских карактера и особности додатном стрпљивошћу, миротворством, суосећајношћу и др.

Рамазански пост завршава с крајем месеца рамазана. Тај празник се назива Рамазански бајрам (арап. *رطلال دي ع* Еид ул-Фитр). Тог се дана клања посебан, тзв. Бајрам-намаз те се посећују преминули рођаци на гробљима. Породице размењују дарове и обилним оброцима прослављају дочек још једног великог муслиманског празника, Бајрама.

Користи поста:

Пост је вежба издржљивости, снаге воље и вере. Муслиман одлучује постити да би испунио обвезу према Алаху и тако учвршћује свој карактер ускраћујући себи испуњење основних људских потреба: за јелом и пићем.

Пост је средство промицања солидарности са онима који су жедни и гладују због сиромаштва, а не својом вољом.

Пост је у служби здравља. Сматра се да се уз пост тело лакше очисти од нагомиланих штетних ствари.

Рамазан је за муслимане свет по томе што се верује да је у њему започела објава Курана посланику Мухамеду. Једна од десет последњих ноћи рамазана (није тачно назначено која, али муслимански учењаци претпостављају да је 27.) назива се Лаулат-ал-Қадр, то је ноћ када је Мухамед примио прве стихове (ајете) Курана. Муслимани се труде током рамазана прочитају читав Куран, по узору на Мухамеда. Важно је, међутим, разумети значење прочитаног и његова примена у свакодневици. У току рамазана у џамијама сунита организују се тзв. мукабеле. То су службе на

којима један део познаваатеља Курана чита или рецитује, а остали слушају и на тај начин уче.

Садекатул-фитр је бајрамски допринос који муслимани дају (у име Алаха) сиромасима крајем рамазана, пред Бајрам. Тај се допринос даје да би сиромашни били поштеђени оскудице и тражења милостиње на Бајрам. Кома се даје садекатул-фитр: сиромашнима, а међу њима предност имају чланови шире породице и суседи, за потребе Исламске заједнице

Кома се не може дати садекатул-фитр: имућнима (онима који су и сами способни издвојити садекатул- фитр), рођацима по узлазној и силазној лози, родитељима и њиховим родитељима, деци, унуцима

Уз садекатул-фитр муслимани уобичајено у месецу рамазану дају и зекат, чиме испуњавају четврту практичну дужност ислама (четврти од пет стубова ислама).

Фитер Бајрам - По истеку месеца рамазана долази Фитер Бајрам или Рамазански Бајрам, који се слави три дана и којим се обележава крај Рамазана. Ово је велики празник код свих муслимана који се прати молитвама, жељама и церемонијама. Поред обилног ручка посећују се породична гробља, верски објекти, породица и пријатељи. Традиционална јела за Бајрам су: баклава, хурме, сарма, пуњене паприке и друга јела.

Курбан Бајрам – је најзначајнији исламски празник приношења жртве. Он долази два месеца и десет дана након Рамазана и траје четири дана. За овај празник очеви и мајке богато

дарују своју децу и најмлађу родбину, а жене припремају богат ручак за госте. Бајрам се дочекује у својим домовима а у зору мушкарци одлазе у џамију, чекају излазак сунца и клањају бајрам-намаз. Следи честитање, затим одлазак на гробље, и повратак у своје домове где почињу припреме за жртву Курбана по правилима шеријата. Овај празник је повезан са два важна догађаја: одлазак у Хаџ и клање курбана. Сама симболика курбан бајрама темељи се жртви и богобојазности. То је најчешће овца, по могућности, али то може бити и противредност у новцу којим ће се купити месо којим ће се жртвовати те овце. Тај чин се обавља за време хаџа, у последњем месецу по хиџретском календару зул-хиџе. Месо које се коље раздели се по трећинама, тако да једна трећина иде родбини, једна иде сиромашнима и једна трећина коме је највише потребно. Курбан коље онај који има материјалне могућности за то, ако не може то му није гријех. Сама сврха курбана је поново проживети ослобођење заробљавањем себе Божјом речју, Његовом вољом и Законом. То се најбоље види за време хаџа, када се курбан бајрам слави, у време најчвршће уједињености људских душа око заједничког циља, догађаја који представља јединствену слику једнакости и братства на Земљи.

ВЕРСКИ ОБИЧАЈИ КОД РОМА

Ромско крштење састоји се прво од обичног потапања у воду, и то по могућству у текућу воду, а тек после тога се детету да тајно име. Роми имају у ствари три имена: једно је тајно, друго је за своје саплеменике, а треће за власти, то јест за свет изван ромског реда. Тајно име изговори мајка сасвим тихим гласом у тренутку рођења - и то први и последњи пут. Ово име треба да обмане "зле духове" који не смеју да знају идентитет детета. Ако би знали, могли би да га нападну и да му наметну свој утицај. Према казивању ово тајно име се дошапне детету на уво и у доба пубертета.

Ромско крштење је изванредно важан обичај. Пре ове церемоније дете се сматра за "нечисто", или боље речено, оно уопште не постоји. Крштење се обавља у присуству кума и куме (кирво и кирви), који обоје морају бити Роми и чија је улога од великог значаја. Према традицији Рома "кум и кума су прави родитељи дететови и много значајнији за његов живот него рођени отац и мајка". Овај значај кумова настао је из чињенице што они први додирну дете приликом крштења и што га тиме, према древном веровању, начине човеком.

С обзиром да ромско становништво обично преузима веру у држави у којој живи, тако је и у Медвеђи; већим делом су Роми прихватили православне хришћанске обичаје, а у мањем броју исламску веру.

Најзначајнији празници које Роми прослављају на себи својствен и помало грандиозан начин су Ђурђевдан и Василица. У време тих празника се код њих на столу налази право мало кулинарско богатство, и празник се прославља уз пуно песме и игара. Иако су у Медвеђи значајно слабије економске па и финансијске могућности ромске популације, у време тих празника, се то не примећује. Изгледа као да живе за те дане. Наравно, славе се и велики хришћански и исламски празници, Божић, Васкрс и Бајрам, али не у тој мери као ова два која смо навели.

ВЕРИДБА И СВАДБА КОД СРБА И ЦРНОГОРАЦА

Пре свадбе су родитељи ишли код пријатеља да се распитају о породици, о томе шта будући пријатељи имају, нпр. кућу, имање. Раније су родитељи уговарали и одлучивали где ће ко да се ожени или уда. Где те родитељ обећа то се и поштовало. Дешавало се да се млади први пут виде на свадби. Раније се живело у тим породичним заједницама где су породичне заједнице биле од петоро - шесторо браће са својим породицама. Дешавало се да је било и 37 породица у једној заједници. Знао се распоред обављања послова, ко и када ради одређени посао. Сваке недеље жене су се смењивале у мешењу хлеба, у обављању кућних и пољопривредних послова и није било свађе.

Свако од нас је имао прилику да присуствује некој свадби. Како бисте је описали? "Па, неизоставни трубачи, обиље хране, заглушујућа народна музика, певачица окићена новцем и кола по наруџбини тетке и тече, па кума, па стрица. А да, било је и бацања бидермајера, сита. И још штошта. Све у свему, весеље". Али сваки тај ситни детаљ који нам је, или није, запао за око, у ствари представља оличење наше традиције, српске историје и народних веровања. Сваки од њих има сопствену симболику и значење. Ми данас често употребљавамо речи, покрете, узречице чија су изворна значења изгубљена, али су сачувани у нашој свакодневици.

Верујемо да их је занимљиво упознати, јер је свако од нас понекад пожелео да бар на тренутак осети атмосверу оне праве, старинске српске свадбе, баш као што су је имали наши прадедови.

Као што наше животе прати сијасет разних обичаја, тако је у прошлости свадба била условљена читавим низом летњих и јесењих пољопривредних радова, који су се морали завршити пре припреме сватовског весеља. Када се подигне летина и склони на сигурно, затим када прође сенокос и оберу се виногради, настаје време за сватовска весеља. У народу се склапање брака сматра за колективан чин успостављања везе између две породичне заједнице.

Позивање сватова обично се врши неколико дана пред свадбу. Тада буклијаш, младић из младожењине куће са буклијом, односно чутуром напуњеном вином или ракијом и окићеном пешкиром и цвећем, позива госте, одлазећи у њихове домове. Код неких породица, младожења уз пријатеље и омладину из родбине, дан уочи свадбе позива госте носећи окићену флашу у руци. Гости ките буклију новцем. Овим обредом командује "жарач", који је окићен венцем љutih паприка и са бичем у руци. Разлог због кога је он овако упадљиво обучен и накићен је да би скренуо пажњу "злих очију" како не би нанеле зло младенцима.

Пре свега, на свадбу је важно доћи у назначено време. Пред кућом или зградом госте дочекује неко од млађих, најчешће су то девојчице, које их ките рузмарином. Обичај је да званице оставе мало новца деци за кићење. Затим се гости окупљају у дому и служе

само кафом, једино ако је неко дошао издалека може се послужити сендвичем.

Српски сватови су најчешће окићени пешкирима, затим цвећем и рузмарином. Окићени су и аутомобили, некада фијакери или чезе. Сватовску колону предводи барјактар са тробојком на чијем се копљу налази јабука. Свадба као и други велики догађаји у животу сваког појединца, јесте период када долази до појачаних деловања нечастивих сила. Сматрале се да пре свега младу, али и све присутне вребају демони или урокљивци. Из тог разлога у одевању младе доминира вео, огртач, појас и траке црвене боје које имају улогу да је бране од злих духова. Младе се понекад ките и огледалцем, како би се, по веровању, демони уплашили од своје ружноће. У случају да се догоди да се на путу из једног села у друго сретну две сватовске поворке, младе би се криле, јер се сматрало да невеста која буде виђена неће "загодинити", већ ће умрети.

Пре доласка по младу, домаћин чита Оче наш и пре поласка сви се заједно помоле Богу. На челу колоне налази се стари сват са барјаком. Стари сват је раније био младожењин ујак, а данас је то најчешће други сведок на венчању. У горњојабланичком крају, па самим тим и у Медвеђи, користи се термин побратим. Улога ујака некада је била веома битна у свадби сестрића. Давно, у родовским племенима, у промискуитетним браковима, ујак је одржавао присне везе са децом, а посебно синовима своје сестре. У правом групном браку ујак је бринуо о сестрићима, као једина мушка снага, јер се у групном браку и није могло знати ко је коме отац. Из тог разлога,

улога старог свата веома је значајна. Стари сват је био сложен и специфичан лик, који у себи обједињује противуречне особине - он је са једне стране био ауторитет, руководио је и организовао свадбу, а са друге одржавао веселу атмосферу. Тако је он истовремено правио и ред и неред. На крају свадбе, седео би на ћилиму, закићен венцем сувих паприка, истовремено се палио и љутио, а млада је морала да испуњава све његове захтеве. Дешавало се да је захтевао да млада и младожења играју у тепсији која се налази на столу или земљи.

Што се тиче сватовске поворке, остатке овог елемента можемо наћи у давној отмици младе, када су се младе буквално крале и отимале из својих домова. Траг те отмице у ствари представља данашња сватовска поворка, што потврђују и имена сватова - старојко, војвода, барјактар.

Млади приликом облачења помажу сестре и најбоље другарице. Млада је одевена у бело, са белим велом на глави. По правилу, младину венчаницу купује свекар, односно младожења. Млада треба да има на себи нешто ново, нешто плаво, нешто туђе и нешто старо.

Значајан елемент у младиној ношњи било је покривање главе. Невестињски венац био је кључни атрибут који својом симболиком боја, цветова и употребом разноврсних материјала, било биљног, животињаког или минералног порекла, има вишеструки задатак. На визуелном плану, он је невесту издвајао од осталих сватова, а са друге стране његова обредна функција била је

заштита од нечистих сила и демона. Пре свега се издвајају паунова пера, ресе од коњског репа, амајлије у облику крста, као и низови перлица који својим звуком растерују зле силе којима је невеста изложена. Венац је на њеној глави изражавао жељу за плодношћу, а вео који га је прекривао, познат још код античких народа, имао је бројна значења: пре свега означавао је висок друштвени статус или покорност, ропство. Вео је у опреми младе имао двоструко значење: већ поменути заштиту од утицаја злих сила, али исто тако и прикривање лепоте од погледа других мушкараца, односно покоривање хришћанским принципима по којима је жена намењена искључиво будућем супружнику. Зато га је и могао скинути једино муж.

Долазак у младину кућу и одвођење младе пропраћено је многим локалним обичајима. Пре свега гађање јабуке или тикве до откупа младе. Гађање јабуке је један од најзаступљенијих обичаја. Када младожења дође по младу, таст поставља јабуку на највише дрво у младином дворишту. Млада остаје у кући све док младожења пушком не погоди јабуку. Такође, млада пре венчања у својој кући припреми јабуку у коју су забодени новчићи и ту исту јабуку након венчања у цркви баца преко главе. Мушкарац који је ухвати следећи ће се ожени.

Младу "откупљује" стари сват или младожења, а "продаје" њен рођени брат. Ако га нема, онда је то брат од тетке, стрица, ујака. У нашем народу овај тренутак је најзанимљивији и највише шала збива се тада. Догађало се да младу украду, тако што

младожења ускочи кроз прозор на другој страни куће. Када младу изведу, она у пратњи брата седа у кола са кумом. Пре одласка на венчање, прима благослов од својих родитеља. Она пије пиће из стаклене чаше, затим наздравља свима и баца чашу. Ако се чаша разбије каже се да ће родити мушко, а ако не родиће женско дете.

Поред разбијања судова, догађа се да сватови сломају столицу и руше пећи у кући у којој је свадбено весеље. Разбијање судова такође се може протумачити на неколико начина: као терање непријатељских демона, понекад има чисто превентиван карактер, у смислу да се унапред онемогући непријатељ. Разбијање судова, пре свега чаша, врши се у скоро свим сегментима свадбе.

Када младенци дођу пред цркву, они праћени кумом иду право пред олтарске двери. Тада се врши обрученије, кум даје младенцима бурме, а они их једно другом стављају на четврти прст десне руке. Бурме представљају симбол заједничког живота и заклетву на верност. Бурме младенци сами бирају. У току обручења и младенци и кумови држе свеће, које се остављају у цркви да изгоре за срећан брачни живот. После обручења, у цркви се обавља венчање, које изводи свештеник.

Приликом венчања младенцима се везују руке, а понегде се само пребаци пешкир. Објашњења су разна: да се тиме брачна заједница ојачава, те да се на тај начин обезбеђује пород и брачна срећа, затим да се тако младенци штите од лоших утицаја. Негде се младенци само дотичу прстима, негде се рукују, а негде држе

чврсто. Састављање руку може значити знак вере коју две особе дају једна другој.

Након венчања, младенцима прво честита свештеник, потом кумови, а затим сви сватови. На изласку из цркве, кум баца око себе ситан метални новац за берићет супружника. За време честитања, млада пита неудате девојке: "Хоћеш да те повучем за нос?", и веровање је да ће се она коју је млада повукла следећа удати. Младожења скида подвезицу са младине десне ноге, баца је неочењеним момцима и ко је ухвати има задатак да је зубима навуче на ногу девојци која је ухватила бидермајер.

Бидермајер баца млада по изласку из цркве и верује се да ће се девојка која га ухвати следећа удати. У римско време, букети се нису правили од цвећа већ од мирисних трава које су терале зле духове из будућег дома младенаца. Данас су замењени раскошним аранжманима од различитих врста цвећа.

После обреда венчања, сви сватови одлазе у младожењину кућу, али не истим путем због бојазни од злих духове. Овде има и највише обичаја, јер је циљ да се невеста адаптира у породични култ "младожењина дома" како би уз помоћ обредно-религијских елемената подарила потомство новој кући. О томе сведоче следећи сегменти: наконче, прескакање прага, пролаз младенаца испод ногу свекрве, обвођење око огњишта, остављање дарова на прагу, сејање из сита. Све ово је у циљу покорности невесте у новом дому. Прескакање прага везано је за то да су некада покојнике

сахрањивали испод огњишта или прага и отуда невеста гледа да приликом уласка не нагази на праг и тиме га не оскрнави.

Бацање сита са разним плодовима на кров поново се врши због бојазни од злих духова, али и као дар кућним духовима. Млада узима од свекрве сито у ком се налази јабука, коју баца себи иза леђа, а сито на кров куће. Верује се да ће се, уколико се сито задржи на крову и млада задржати у кући. Обичај који се у неким крајевима сачувао до данас јесте посипање сватова пшеницом, житом, пиринчем, јечмом, бадемима... То разбацивање плодова требало је да симболише плодност, бројно потомство и изобиље у будућем брачном животу.

При уласку у кућу, невеста три пута подиже мушко дете у улози "накончета" и то у циљу да би рађала мушку децу. На вратима свекрва дочекује младу која је љуби у руку и уводи је у кућу са два хлеба испод мишке и два крчага воде у рукама, уз низ симболичких радњи око огњишта, као месту изражене симболике, где се млада везује за нови дом. У неким крајевима, свекрва невести даје мед, да би јој брак био слadak, а негде је удара прutom или јој ставља узду на главу и на тај начин јој даје до знања да треба да буде послушна. Некада је невеста играла снашкино коло, везујући се на тај начин за кућу. Данас она своје коло игра при изласку из родитељске куће. Обреди са свекрвом као и обвођење младе око свекрве, представљају остатке матријархалног уређења, где је жена, а пре свега мајка имала значајну и доминантну улогу.

Током свадбеног ручка, након треће здравица, показују се дарови, некада јело и пиће које су сватови донели, а сада скупочени поклони или новац. Свадба се наравно наставља уз музику, јело и пиће, свирку, кола. "Свођење" или "слагање" младенаца, некада је вршио кум или неко од младиних рођака, што је било праћено усклицима, циком, лармом, пуцњавом, разбијањем посуђа и музиком.

Свадбе по традицији трају три дана. Венчање се, према православној вери никада не обавља у време поста, средом и петком, на Крстовдан зимски, Усековање, Крстовдан јесењи, Васкрс и у Свету недељу. Првог дана свадбе, у суботу, је момачко и девојачко славље. Момачке и девојачке вечери могу се одржавати и недељу дана пре свадбе. То је један од обичаја у ком се "покопава" момачки живот". Будући младожења и његови другови одлазе у кафану све до јутра се веселећи, док девојка своје другарице позива на колаче у поподневну посету.

Другог дана свадбе. и недељу, одвија се церемонија венчања, цивилна и црквена, и прославља се у младожењиној кући, док се трећег дана, у понедељак, игра сватовско коло на сеоском тргу. Свадбена весеља су се завршавала паљењем ватре насред улице, неуморним играњем кола и расецањем јастука из којег се вади и баца перје, како би летело на све стране.

ВЕРИДБА И СВАДБА КОД АЛБАНАЦА

Удаја ћерке и женидба сина код свих народа је посебан догађај али са својим посебностима у сваком од њих и испреплетеностима обичаја. Док удаја ћерке или познатија као женска свадба код Албанаца у нашој општини је углавном идентична са мањим разликама, зависно од економске моћи домаћинства, женидба сина или мушка свадба се разликовала.

Млади нису виђали једно друго до свадбе већ су родитељи уговарали брак. Да би неко могао да се ожени морао је да има доста пара да би купио жену. Ови обичаји се више не поштују али су људи изјавили да су раније били задовољнији без обзира на начин на који су склопили брак јер иако се млади сада пре брака упознају он већином није успешан. Људи су некад били у таквој ситуацији да су морали да продају краву да би се оженили.

Просидба као посебна церемонија се врши пре ручка у кући девојке, док се веридба обично заказује за недељу у кући момка који се вери. Просилац води са собом још двоје троје људи и долази у суботу вече. У кући момка је велико спремање, праве се разна најбоља јела, домаће пите, и др. Сутрадан просилац устаје да би објавио веридбу и позива главу породице да узме главну реч и каже му да га је породица девојке прихватила за пријатеља и честита му. Окупља се породица и почиње славље. Они ту честитају једно другом и почињу честитања и од стране осталих уз пуцњаву из пушке као симбол саопштавања веридбе. После ручка просилац се

испраћује са захвалношћу и поклонима. Сва ова процедура око веридбе се вршила без консултовања младих за веридбу, тј. девојке и момка који се вере. После тог ритуала око веридбе почињу посете пријатеља једних код других и договарања око мираза који девојка треба да однесе у кућу где се удаје и осталих обавеза. Девојка је тако била верена годину дана, две па и дуже. Она је за то време спремала дарове, плела вунене прслукe, чарапе, ткала димије, кошуље од конопље, постељину од конопље, вунене јастуке, ћилиме и остало.

Свадба код Албанаца у Медвеђи почиње у четвртак. Девојка - млада седи улази и сама седе у собу поред прозора, док су остале жене напољу. Мало касније улази једна жена у собу која јој ставља прслук преко главе и она почиње тихо да плаче. Тог дана она се тако поздравља са свим женама које су дошле да се опросте са њом. Док се поздравља, две жене је држе испод руку. Те две жене одређује породица. У петак млада устаје рано и облачи народну ношњу. Тог дана плаче мало гласније, кроз уздахе. Породица долази да се поздрави са њом. У току дана може да дође неко од младожењине родбине, али то никако не могу да буду његови родитељи и он. У суботу, дан пре свадбе, у току дана, такође долазе рођаци и пријатељи да се опросте од младе. После подне долазе момци из младожењине куће који доносе дарове. Раније је био обичај да пре свих ових церемонија младин отац направи списак ствари које треба да се донесу невести, и да је чак било случајева, да уколико недостаје нешто са списка, отац девојке откаже венчање и свадбу. Предвече девојку доводе у одају где се она поздравља са породицом

и тада јој се певају изворне песме карактеристичне за овај моменат. Субота увече је позната као "ноћ кане". То вече девојка прстима оставља трагове на зиду који треба да представљају сећање на неког ко није могао да дође или као успомену брату или некоме другом, да је се сећа да је она ту провела своје девојаштво. Кана се налази у једној чинији. Као знак сећања на дане проведене у родитељској кући, са родитељима, браћом и сестрама, праћена уз песму девојака она ставља трагове кане на зид или врата. Певале су јој ове песме:

" Шта остављаш сестри за успомену,
Остављам јој пет прста кане на зиду."

" Плачи сестро хеј аман,
Остави мајци пет прста кане,
Плачи сестро, косе уз чело,

Шта остављаш оцу за успомену."

Тог дана се девојка облачи у димије и ставља јој се марама боје вишње која покрива нешто више од половине лица, а она је дужна да главу обори и самим тим покрије остатак лица. Могло би се рећи да је ово вече и девојачко вече, јер се код младе налазе само другарице и рођаке. Оне јој то вече певају песме док она плаче. Једна од тих песама је:

Oj dora me kane
oj, dora me kane,

Oj ruko sa kanom
oj ruko sa kanom

ku e ke mindilin	gde ti je maramica
qe ta kam dhane	što sam ti dala
mindilin e kam, mindilin e mbaj	maramicu imam, maramicu držim
diten e shtune, me çat'o do quaj"	u subotu, sa njom ću da plačem
Oj dora me kane	Oj ruko sa kanom
oj dora me kane,	oj ruko sa kanom
ku e ke mindilin	gde ti je maramica
qe ta kam dhane	što sam ti dala
mindilin e kam, mindilin e ruaj	maramicu imam, maramicu čuvam
diten e dielli, me çat'o do luaj"	u nedelju sa njom ću da igram

Желимо да напоменемо читаоцима да је српски превод ове песме буквалан и служи само да читаоцу појасни шта се пева то вече.

Девојка се у недељу ујутру припрема за одлазак. Шминка се, чешља, а онда се облачи у венчаницу. Девојка разгледа дарове које су јој претходног дана донели. Такође, она спрема и шаље своје поклоне које треба да да у младожењину кући, свима по неку ствар, а свекру и свекрви комплетну гардеробу. Спрема и шаље ствари које је она плела, хеклала, везла или шила и које носи са собом у кућу у коју се удаје. Када све то обави, млада седи у једној соби са женама, док се мушкарци налазе у другој соби - одаји. Тога дана су у невестином дворишту искључиво њени рођаци, пријатељи, комшије, и други које су младини родитељи позвали. Младој се тада ставља црвена марама и она тако иде и поздравља се са свима. Док се поздравља, млада прима дарове. Након тога се враћа у собу и поново дотерује.

Долазак сватова. На челу колоне која долази у невестину кућу налази се најстарији члан из младожењине куће, односно неко кога су овластили да буде њихов представник. За њим иде барјактар, и за њим остали сватови. Младожења не долази по младу, већ чека у својој кући. Барјактар предаје заставу једном од рођака из невестиног дома, док су они унутра. Само да напоменемо, да невестин отац претходно обавести оца младожење колико и који људи могу да дођу по девојку. Мушкарци из младожењине куће одлазе у одају да се почасте, док две жене иду у собу где се налази девојка за удају, да је дарују и да је виде. Кад изађу жене које су дошле да дарују и виде младу, почиње игра испред куће. У том тренутку у дворишту су само жене. Након петнаестак минута излази млада и опет је дарују жене. Млада се онда опет враћа у кућу. Отац и брат младе је изводе до кола, и у кола се пакује девојачка спрема. Кола вози девер (младожењин брат), а у колима се поред младе налазе три жене, најчешће младожењина сестра и тетка и још нека жена из младожењине породице.

Раније је уговорено место где ће се састати сватови (са младожењине и младине стране). Девојци се ставља црвена трака око струка. Колона одлази на договорено место и ту се прво састају најстарији чланови породица на договор. Овај моменат је пресудан за наставак свадбе, јер, уколико се ова двојица не договоре о свему, може да се деси и да се свако врати својој кући. Међутим, овај ритуал је више традиционалног карактера и увек се завршава позитивним договором. Двојица старина честитају један другом

пружањем руке и то је знак осталима да је договор пао и да девојка одлази у младожењину кућу. Сече се црвена трака око струка.

Младожењини гости иду на весеље, док се младини враћају у своју кућу. Има примера када домаћин из младожењине куће обавести некога из младине породице да може доћи и одређени број људи са младине стране.

После весеља, у понедељак, млада устаје рано, облачи се поново у венчаницу и сређује ствари које је донела и спрема једну бомбоњеру. Затим у собу улази свекрва и остали укућани; она их служи са слаткишима. Кува кафу, а гости после попијене кафе, дарују младу стављајући новац испод шоље. Спрема погачу и шербет. Онда парче погаче одломи и натопи га шербетом и да свекрви и свекру да поједу, да им буде слатак живот са снајком.

Углавном су то обичаји који се везују за албанску свадбу у Медвеђи, односно до ових података смо могли да дођемо. Пошто нисмо били у могућности да дођемо ни до једне песме која је изворно везана за ово подручје, објавићемо једну која се пева на свадбама.

A na thu oj gjyshe mire se keni ardhe
A na thu oj gjyshe mire se keni ardhe
Na ka cu Fatia Delizen me marre
O kur e pash oj nan at qiken te shkolla
ja desh e mora oj nan ja desh u tranova
o kur e pash oj nan delizen nqytete
o ja e mora oj nan ja desh me lan mente

Oj deliza a po vjen o ti n'qytete
un po vi o me shume deshire
thuaji nanas at'her o lamtumire
lamtumir oj nan se shkova,
boll qendisa e boll punova

ВЕРИДБА И СВАДБА КОД РОМА

Обичаји у вези са веридбом још носе обележје старих времена. Слободни брак и даље прихватају извесна племена. Важно је само да се заснован на љубави. Код Рома је тешко установити да ли је брак склопљен на основу постојећих закона земље у којој живе, или си венчани на ромски начин. Треба признати да све већи број Рома ступа у црквене или грађанске бракове у складу са законима земље чији су становници. Ромски брак се углавном склапа на три начина: отмицом (силом или пристанком), куповином и узајамним пристанком. Када припадник неког ромског племена склопи брак са неким ко не потиче из ромске средине, то аутоматски повлачи искључење из племена.

Два древна начина за склапање брака - отмица и куповина - задржала су се до данашњег дана. Брак склопљен отмицом, уз девојчин пристанак прилично је редак, чак и у оним племенима у којима су се највише сачувале традиције. Младић долази једне вечери сам, или у друштву неколицине својих другова да отме девојку коју воли. Он одлази са својом изабраницом и губи им се сваки траг за извесно време, понекад и за неколико недеља. Потом је доводи натраг у логор њених родитеља. Тек после тобоже жестоке свађе праћене псовкама и свакојаким увредама, и после ритуалних батина које "побегуља" добије, одобрава се важност овакве везе. Али, док год се не обави венчана церемонија, они се морају понашати као да су вереници, односно морају строго поштовати

традицију. Под обичним венчањем које се данас најчешће среће међу Ромима, подразумева се оно којем су претходили дуги преговори и погађања родитеља. Износећи особине свог порода и хвалећи њихова квалитете, родитељи настоје да из ових разговора извуку што веће задовољство и желе да они што дуже трају. По правилу, младићев отац треба да не зна о чему је реч, а када дозна, категорички изјављује да ни за шта на свету не жели да се одвоји од свог детета. Када на крају дође до споразума, одлука се објављује читавом племену, а у неким случајевима и суседним племенима. Младићу се тада дозвољава да "птви пут" види своју вереницу. А девојка се мора понашати као да је дубоко потиштена што ће морати да напусти своје родитеље.

Светковина у вези с венчањем траје каткад и по неколико дана, што зависи од богатства племена из којих потичу младенци. У сваком случају, венчана свечаност је један од најважнијих догађаја у свакодневном животу и Роми су кадри да на њу потроше читаво богатство. На ово славље позивају се сви из околине. Док год траје светковина, заборављају се све претходне свађе и непријатељства. То је нека врста светог примирја, које нико не жели да прекрши. Мада је међу Ромима брак светиња коју је опасно прекршити, разводи ипак постоје. Негде се млада може вратити својој породици и тврдити да је у браку рђаво поступано с њом. Она тада излази пред племенски савет. Ако се установи да није у праву, њен отац мора да надокнади новац уговорен приликом венчања. Ипак, он задржава један део као накнаду за губитак ћеркине невиности, што је знатно

умањило њену будућу вредност, али, као се установи да су девојчина тврђења тачна, онда отац задржава и кћер и новац.

ЗАНАТИ И ЗАНИМАЊА РОМА

Кад једна средина, каква је општина Медвеђа, има вишенационални састав становништва, богату историјску и културну традицију сасвим је нормално да је имала и има занате који су оставили дубок траг. Свака национална припадност је имала одређених специфичних заната којима су се бавили, а баве се и дан данас. Припадници Ромске национална заједнице, или како су познати широм земаљске кугле „Цигани“ су оставили дубок траг неким занатима који су им доносили одговарајуће приходе за сопствено и породично издржавање.

Најпознатији занати који су примерени за ове националну заједницу су:

КОВАЧ

Горњојабланички крај је познат као пољопривредни и од тих прихода су се издржавале многе породице. Тадашњи развој науке и технике наметао је обавезу обраде пољопривредних имања на доста примитиван начин, односно плуговиме које је вукла стока, мотикама, косама, вилама, грабуљама, повремено и местимично крамповима. Сви ти алати су имали одређени „Век трајања“ тако да је било потребе за израдом нових и заменом постојећих. Полазећи од тога неколико Рома на територији општине Медвеђа су израђивали наведене и друге алатке за пољопривредне радове, а многе од тих алатки су и дан данас у употреби.

До пре неколико година свакодневно се могао чути удар чекића у наковањ или неки други помоћни уређај на којима су се правили нови или поправљали постојећи алати, а сада је та појава све мање присутна.

К О Р И Т А Р

Један од својевремено познатих заната и занимања „Цигана“ била је израда разних врста и величина корита, пре свега дрвених, која су коришћена у домаћинству за купање чланова породице, за исхрану стоке (говеда, свиње, кокошке и сл.).

У многим домаћинствима корита су коришћена за смештај млека и млечних производа, масти, меса и месних производа, па се дрвена корита све више могу видети како служе правој намени.

Коришћење дрвених корита је све присутније тако да се њиховим коришћењем могу купити веома квалитетан кајмак, сир, и др. Уз све то, на многим продајним местима се и сада могу видети и купити неки други битни производи, као што су дрвене кашике, кутлаче, оклагје. Карлице се користе за прављење квалитетног хлеба и производа од брашна. На жалост, овчарство није примарна грана пољопривреде на овим просторима, али се често могу видети кудеље и вретена за прераду вуне.

К О Р П А Р

Својевремено је израда и употреба корпи, столица, „сепетки“, „кошира“, корпи за хлеб, заштита стаклених балона, разних украса

за цвеће и других предмета и делова био уносан посао и значајан приход породицама које су се бавиле овим занатом.

Развој науке и технике, тржишна економија и понуда на тржишту су учиниле да се појави пластика која је извесно време имала доминантну употребу, али нема ничег бољег, здравијег и квалитетнијег од природног па се овај занат опет враћа на „Велика врата" и све је више људи који се њиме бави.

Често се у трговинама, на пијацама, у домаћинствима и другим јавним местима (Вашарима) па чак и на разним модним и другим ревијама могу видети корпе, столице, украси што даје за право да закључимо да прави занати никада не умиру трајно и да овај занат заслужује битно место у нашој традицији. Својевремено су прављени кошеви за лов риба у рекама.

ПОТКИВАЧ

Превоз робе и различитих производа се дуго вршио превасходно запрежним возилима које су вукла говеда, коњи, магарци, што је посебно изражено у сиромашним општинама где је механизација дошла у касније време.

Да би се ове животиње заштитиле од дугих путовања, кретања по пределима који су тешко проходни и пуни разног растиња и корова, што је могло довести до повреда неминовно је било да се изврши поткивање.

Стока је редовно била ангажована за различите, пољопривредне радове (орање, превоз робе и дрвне масе) тако да се и њој морала

поклањати одговарајућа врста пажње и неге, а поткивање је један од тих облика.

Стављање металних плочица на копита је било веома атрактивно, али и финансијски исплативо јер је велики број наших суграђана користио стоку за све радове које су обављали у циљу обезбеђења услова за живот породице.

КАЛАЈЦИЈА

Исхрана људи нашег краја је везана, поред осталог, за клање свиња, оваца, коња и других животиња и за коришћење разних прераћевина.

Најчешће се топила маст која се користила за свакодневну исхрану. Маст се добијала топљењем сланине и других месних производа у казанима који су имали одређен век трајања. Због високих температура и честе употребе казани су доживљавали оштећења, а калај је био један од најефикаснијих начина заштите казана.

Готово сваке или сваке друге године обавеза власника казана је била да изврше калаисање и заштите казан од брзог пропадања. Наравно, најбољи мајстори за ове радове су били и остали Роми, мада је калаисање један од заната који одумири, због све чешће употребе других врста казана који се не заштићују.

ЛИМАР

Ромска популација је дуго година била у подређеном положају у односу на друге националне заједнице, јер се мали број

опредељивао за школовање па су морали да се баве занатима како би обезбедили егзистенцију својој породици. Један је заната који је био и остао иманентан Ромима је лимарски. У свим већим местима може се видети да овај занат има доста широку примену, али је питање конкуренције значајно за масовније бављење овим занатом.

БУРГИЈАШИ

Примитиван начин обраде камених стена, отварање рупа за постављање намештаја и опреме, рушење бетонских наслага и сл. се нису могли замислити без одговарајућих профила бургија, које су веома веште руке Рома правиле на изузетно квалитетан начин.

Међутим, и овај занат је у одумирању јер се бургије сада праве на далеко савременији, лакши и бржи начин него својевремено- ручно.

ЦРЕПУЉАРИ

Коришћењем глине са ових простора некада су прављење црепуље и вршници, односно - сач како га називају у неким деловима наше замље и општине, помоћу којих се правио изузетно квалитетан хлеб , али и припремали други облици хране.

Да је исхрана, коришћењем црепуља и вршника здрава и корисна недвосмислено потврђује чињеница да све већи број домаћинстава и угоститељских објеката, па и хотела највећег ранга, користи овај начин припреме хране.

ГРНЧАРСТВО

Црепуљари су издвојени као посебан занат и занимање мада значајно место је заузимала израда разних посуда од глине, као што су тестије за воду, шерпе, земљани тањира, ћупови за смештај и чување сира, кајмака, ракије, зимнице и других производа који су специфичност овог поднебља.

Посебно се мора апострофирати природна обдареност Ромске популације за музику и фолклор. Прави су мајстори за песму, игру и свирку, пре свега, у убрзаном ритму јер је то својствено њиховом темпераменту. Бројне су музичке величине из редова ове заједнице. Музички, али и људски понос овога краја је Фејат Сејдић. чувени и на далеко познати виртуоз са трубом који је рођен на територији општине Медвеђа, конкретно у Сијаринској Бањи и који је био чест гост на овом подручју. Освајач је бројних државних, друштвених, културних признања и вишеструка Прва труба Драгачева, престижног признања које је освојио неколико пута у конкуренцији највећих и најбољих трубача ове земље и шире.

САХРАНА И ПОМЕНИ КОД СРБА И ЦРНОГОРАЦА

Смрт је саставни део живота, и по хришћанском веровању, она је прелазак из овоземаљског, привременог живота у небески вечни живот. Прелазак у вечни живот није нешто неприродно. Смрћу почиње пут у вечност, али кроз Васкрсење.

Чим покојник испусти душу, приступа се припреми за укуп. Најпре се изврши купање, бријање и облачење покојника у свечано укупно рухо. Купање врши неки старији човек из комшилука или жена уколико је покојник женско. Обично се тело истрља влажним пешкирима, мушкарац се обрије, посеку нокти и обуче се ново одело, које обично покојник припреми још за живота. Тако опремљен покојник се поставља на сто у некој великој соби или остаје у постељи у којој је преминуо, док се не припреми ковчег. Постави му се десна рука преко леве на грудима, и руке му се свежу марамицом, тањим пешкиром или дебљим вуненим концем; вежу му се ноге око чланака, и глава испод браде и преко темена, а очи му се склопе.

Кад стигне ковчег покојник се ставља у ковчег, ковчег се обично поставља у соби где је покојник боравио или у некој већој соби. Пали се велика свећа изнад покојникове главе, попале се сва светла у кући, отворе врата, капаја од дворишта. За смрт покојника прво се јавља првим комшијама и ближеј родбини, они обавештавају остале и тако се вест брзо шири. Тако почне родбина да се скупља како би

помогли породици преминулог да припреме сахрану. При уласку у дому где лежи покојник не поздравља се ни са ким, прво се прилази покојнику запали се свећа, поклони се и каже нека му је лака црна земља. После тога се изјављује саучешће породици са реченицом: „ПРИМИ МОЈЕ САУЧЕШЋЕ“ на шта ожалошћени чланови породице одговарају: „НА РАДОСТ ДА ВАМ СЕ ВРАТИ“.

У овом крају постоји обичај да старије жене туже (кукају) поред ковчега покојника, а мушкарци да бол и жалост коју осећају према преминулом исказују лелеком. Па је тако чест пример да сестра нариче за братом, или браћа лелечу за сестром или братом. Ако се деси да покојник умре после заласка сунца или у ноћ у кући се не кука и не лелече, тек кад изађе сунце сутра дан.

У току припреме за укуп или сахрану која је обично у овим крајевима сутра дан, кува се пшеница-кољиво и то по народном обичају изван куће покојника. То припрема старија жена или жена која не планира да рађа више децу. Када у породици умре жена обавезно се коље брав (овца) и од тога се прави чорба и кувано месо, а када умре мушкарац онда се коље ован са великим роговима.

По селима се још увек задржао обичај да ближа родбина закоље и донесе јагње, овцу како би помогли породици преминулог.

Црнину облаче чланови породице и ближњи рођаци. Чланови породице преминулог црнину носе годину дана а рођаци, комшије, пријатељи до четрдесет дана. Мушкарци облаче црне кошуље а жене носе црне мараме. На дан сахране покојника у договорено време износе из куће и ту свештеник држи опело. По завршетку

опела неки старији члан породице који је био близак са преминулим одржи последње слово (говор) о животу и раду покојника, а онда се ближи чланови породице опросте од покојника и формира се погребна поворка где се преминули испраћа до вечне куће (гроба). На челу поворке иде млађи мушки члан породице са крстом, иза њега иду девојке које носе кољиво и вино и људи који носе цвеће. У средини поворке је неко превозно средство (раније волови, коњи и кола а данас је то обично трактор или неки већи ауто) које превози ковчег са преминулим. Око ковчега стоје најужи чланови породице а иза ковчега иде свештеник. На путу од куће покојника до гробља свештеник држи два мала опела (обично на некој раскрсници или на месту које је било везано за покојника) трећи помен се врши на самом гробу. Кад свештеник заврши опело прави крст вином у раку и онда се покојник спушта. Родбина и пријатељи прилазе и бацају по мало земље преко ковчега.

Кад се сахрана заврши, неко ко је задужен од стране породице позива све присутне да се врате на ручак који је припремљен за покој душе преминулог члана породице. У кући се служи храна а у чело стола остаје један празан тањир и столица, то је намењено за покојника.

Сутрадан по сахрани, на гробље одлази најближа покојникова породица. Тада се не носи ништа од хране, него се само пале свеће и кандило, те се мало уреди гроб.

Седми дан по смрти, или у прву суботу по смрти се излази на гробље, и то се зове седмина.

Од свих молитава за умрле које црква прописује после опела, најважнији је четрдесетодневни помен или парастос. Тада на гробље излазе чланови породице и пријатељи који су били на сахрани. Они који нису могли доћи на сахрану требало би доћи на четрдесет дана. По учењу цркве, у четрдесети дан после смрти, душа човекова излази пред Божији суд. Најбоље је ако се тај парастос врши тачно у четрдесети дан, а ако је немогуће, онда је добро у суботу која пада пре тога дана. Зашто субота? Субота је дан који је црква посветила мртвима, када се посебно молимо за покој њихових душа и када излазимо на гробља. За тај парастос се припрема жито и вино, мед и погача, кадионица и тамјан, и свеће које се пале на гробу и које присутни држе у рукама. Изнесе се нешто од хране, а даћа (ручак) се служи кући.

Шестомесечни парастос се даје након шест месеци од кад је покојник преминуо. На гроб излазе чланови породице и блиски пријатељи кога породица позове. На гробу се износи кољиво и вино, а ручак се припрема кући.

Годишњица или годишњи парастос даје се годину дана после смрти или у суботу која пада пре годишњице. До тада треба подићи гробно обележје или споменик. На годишњицу се позивају свештеник, родбина и пријатељи. Тада се такође спремају кољиво и вино, а свештеник ће одржати парастос. Обичај је понегде да се и тада износи храна на гробље или спрема ручак код куће. Протекла је година од дана смрти и тиме завршава се циклус појединачних

смртних обреда. Од тог дана кућа преминулог је „весела“ могу се правити славља и породична веселја.

На гробље и у цркву се носи кувано жито - кољиво. Жито нас симболично подсећа на Христове речи да зрно тек кад умре род доноси, и то не у земном мраку, него у светлости сунца. Жито је симбол смртог тела и бесмртне душе у светлости Царства небеског.

Црно вино, којим свештеник прелива жито, означава Божје милосрђе којим се залечују ране греха.

Свећа је симбол светлости Христове. Он је рекао: "Ја сам светлост свету." Та светлост треба да нас подсети на светлост којом Христос обасјава душе преминулих. Свећа је малена жртва Богу, који се за нас жртвовао.

Даће и подушја се не дају да се "нахрани" покојник, односно, да душа његова "једе", већ да једу људи који су дошли и у својим молитвама и у разговору да помену покојника.

ТУЖБАЛИЦА СЕСТРЕ БРАТУ НА ПОМЕНУ²

Зашто кућу не отвориш,
па да сестре разговориш.

² Тужбалица је преузета из књиге Перовићи - Радовановићи

Добро братске ране боле,
па не могу да одоле.
Ко би сузе покупио из њедара од сестара.
Ријека би протицала,
о камен се спотицала.
Отвор врата - желе брата,
немој кључем гвозденијем,
но каменом студенијем.
Исправи се похвали се,
да је твоја домаћица,
тебе добро неговала,
да је тебе живот дала.
Куку брате људска стимо и истино.
Брате мили ископниче,
зар не видиш не видио,
да су тебе сестре миле нову кућу нанравиле.
Па ћу брате да те нитам,
долази ли ко да пита,
нову кућу да честита.
Јесул' били млади момци,
млади момци нежењени и од бога уграбљени,
дошли сви на твоја врата,
да за старог будеш свата.
Јесул' онда сви по реду,
брате мили долазили?
Но све хитам да дохитам,

да те нешто брате питам.
Јел' ти сестрић долазио?
Много ти је мио био.
Мога ли ти наздравити?
Кажи барте немој крити.
Ширил' руке ко и прије,
бехул' очи обадвије?
Да нијесу откуд змије,
недај брате претечи је,
да му лице не науде,
па ће сестре да се чуде.
Куку мене зле судбине,
чујеш ли ме мили сине?
Бјежи сине уз планине,
дако би те сестре виле,
сестре виле лијечиле.
Оне су те искобиле,
од љепоте и висине.
Ако тако не учине,
мајка ће ти тражит лијек,
тражит лијек цио вијек.

ЛЕЛЕК БРАЋЕ ЗА БРАТОМ

Леле мене мој брате,
данас па за довијек,
леле

ПЕВАЊЕ КОД СРБА И ЦРНОГОРАЦА

У очување традиције свакако спада и неговање народне изворне музике. Певање и попевање како се то у народу каже је некада било од малих ногу. Српске песме су горштачке.

Старијима је дужност да пренесу песму на млађе а младима је дужност да је приме како би знали ко су и то се увек мора знати, своје порекло и никада се не сме стидети свог порекла. Да би се све то знало мора се носити предачка песма у свом срцу. Потрудили смо се да нађемо што више тих старих песама које су некад певале или се и дан данас чују по негде на овим просторима, углавном у брдима.

ЕЈ СУНЦЕ МИ СЕ КРАДОМ КРАДЕ

Еј, сунце ми се крадом краде,
хоће да зађе,

Упитајте ту девојку,
хоће л да пође,
Еј, жао јој је старе мајке,
неће па неће,

Еј, мило јој је младо момче,
'оће, па 'оће,

Ово је стара песма коју певају углавном досељеници са Косова. Песма говори о љубави момка и девојке.

ПЕРОВИЋ ЖАРКО

Послушајте сада ово
да ви кажем нешто ново
што је било прошлог љета
вољела се два цвијета
Ко на исток сунце јарко
то Перовић бјеше Жарко
и Милица чобаница
њеној мајци јединица
Жарко добро љубав крије
ал Милица не умије
То зачула сва Голија
Милица му најмилија
То зачула мајка стара
па својега сина кара
Аој Жарко сине мио
у шта си се заљубио
кад неђеља дође клета
оде Жарко да прошета
узе пушку вјерна друга
с њом се шета покрај луга

Добро јутро момак виче
из цвијета цура ниче
Бог ми с тобом драги био
куд си тако поранио
Видиш драга ради тебе
ја сад морам убит себе
Мајка ми је добра соја
па ми не да да си моја
из ока јој суза бистра
ко на извор вода чиста
и Милица нема друге
стаде вући косе дуге
Узми пушку па ме уби
не дај други да ме љуби
Жарко срца каменог
карабина пали свога
Карабина опет пали
крај Милице ту се свали
Обадвоје мртво оста
Нека им је љубав проста

Песма је донета из Црне горе на ове просторе. Ову су песму стари Црногорци досељени из Црне горе радо певали уз гусле и фрулу, на

игранкама, седницама, сусретима села, прелима. Кроз ову песму се показивала неизмерна љубав момка и девојке, којима је брањена љубав. Момци би радо започињали да певају ову песму а девојке би се надовезивале.

ШАРЕНО КОЛО

Шарено коло се играло на седницама. Ту су се надметали момци и девојке са песмама (припјевкама). Коло је било састављено обично од нежењених момака, и неударних девојака. Први момак који поведе коло он и први бира девојку са којом ће се шетати у колу, док ће му ови са стране из кола певати. Често се дешавало да се момак и девојка упознају у овом колу и да се то заврши браком. Па једно такво коло гласи:

Крени, крени ми се
моје коло мало
не би, не бил ми се
мало повећало
од, од момака
и од ђевојака
хватај, хватајте се
цурице до мене
док се, док се нису
похватале жене

Стани коло да станемо

и шарено да почнемо:

сада када почне коло и коловођа изабере себи девојку уђе унутар
кола, коло се затвори, и ови остали из кола им певају.

Овај момак нема мане има косе таласане.

Овај момак леп и бистар могао би бит министар.

Ова цура шминку плаћа а отац јој нема гаћа.

Ово двоје лепи пари, немој нико да их квари

Ово двоје све се смију ко да неке тајне крију.

А што узне мога брата, бисери ти око врата.

А што узне моју сеју да за тобом овце блеју

Немој ништа да ти ради, само трње да ти вади.

Ова цура беле блузе не зна краве да помузе

Ово двоје кромпир љуште, а пољупци само пљуште.

Узо би је ал не смије хоће отац да га бије.

Овај момак диго њушку, ракету би стиго руску.

Једно мање једно веће, познаје се да се неће.

Купи сејо седло ново, јуче га је газда ково.

Узми мала мог колегу, он моторну има шегу.

Јабланица брза река, овај момак из далека.

Теши сејо шлипере, па му купи ципеле.

А што узне тога руса, ко страшило из купуса.

Ој девојко розе блузе, што ти стара ђеда узне,

што ти узе стара ђеда да га водиш ко међеда,
што не узе млада момка, испала ти оба ока.

А ће нађе тога вола, видиш да је за у кола,
преведи га преко баре па му реци, ћуш магаре.
Види види шта је знао, најлепшу је изабрао.

Ево једне песме која се често а слободно можемо рећи и радо пева из грла на славама и другим породичним весељима. Ова песма потиче из засеока Станушићи код Медвеђе. Житељи овог села су нам помогли да сачувамо ову песму од заборава.

ИМА МАЈКА ДВЕ ДЕВОЈКЕ

Има мајка две девојке,
Гром громи, муња меће,
На јуначке тамне ноћи,
Девојачке црне очи,
Ој, јади, јади,
Ој, сузе, сузе,
Суђен ми био,
Чим си ми мио,
Жив мајци био,
Све због тебе ја погубох,
Ој, дилбере мој, Ој,
Ада, ој, дилбере мој.

Једној Ката, другој Злата,
Ој, јади, јади,
Ој, сузе, сузе,
Суђен ми био,
Чим си ми мио,
Жив мајци био,
Све због тебе ја погубох,
Ој, дилбере мој, Ој,
Ада, ој, дилбере мој.

Обадвема једно име,
Мами, јој, маме мене,
Преко брда,

Преко поља,
Преко дола,
У ливади к'њој,
Ада, у ливади к'њој.
А ја јадан леба гладан,
Воде жедан,
Моме жељан,

Како ћу се наканити,
Преко брда,
Преко поља,
Преко дола,
У ливади к'њој,
Ада, у ливади к'њој.

ПЕСМА О РАКИЈИ

Ој ракија јака, мека,
што ме мучиш целог века.
Кад ракију не бих пио,
све бих шљиве повадио.
Кад ракију не бих пеко,
ја бих шљиве све посеко.
Што не пијеш кад је волиш,
него хоћеш да се молиш
Ој ракијо рако ја те волим јако
Ој ракијо дванест гради
Сад ће срце да проради
Ој ракијо ој десетко

Школо моја осмољетко
Ој ракијо рако ја те волим
јако
А ти мене рако у јарак полако
Ој ракијо од шећера
Ко те пије не вечера
Још по једну па да запевамо
Па да запевамо
А по двије да нам жао није
Па по трећу ону понајвећу
Вала ми је пала воља
Што не може бити боља
Пала воља пит ракије
Да је друштво веселије

ИЗВОРНА ПЕСМА ИЗ
ГОРЊЕ ЈАБЛАНИЦЕ

Ој ђевојко преко реке
не волим те ја без неке.
Не волим те што се мора,
но што љепшег нема створа.
Ој ђевојко из Тулара
љубавнице моја стара.

Љубавнице шест мјесеци,
јеси моја сад ми реци?
Ој ђевојко из Медвеђе,
пољубим те међу веђе.
Ој ђевојко реткоцерко,
што ме гледаш попријеко?
Што ме гледаш ко крвника?
Некадашњег љубавника.

Песме (припјевке) су биле често присутне на славама и другим породичним весељима. Обзиром да није имало толико технике људи су певали из грла и тако се веселили. Припјевкама су обично гости задиркивали домаћина, мада и остале госте међусобно. Тако смо дошли до неких припјевки које се певају и дан данас, претежно код црногорског становништва овог краја.

Када би гости долазили на неко весеље кренули би од капије да певају а и често се чуо и неки пуцањ, да најаве домаћину да стижу гости:

„Ево браће што умију

а и могу да попију“

Домаћин би их онда сретао на двориште и пожелео им добродошлицу. Често би и домаћин пуцао ако су му блиски гости (Кум, ујак, стриц...). Кад гости поседају послужи им се обавезно чашица љуте ракије за добродошлицу. Та чаша се испија за добродошлицу, друга за домаћиново здравље, трећа за повод који су дошли и тако тече весеље. Кад су гости већ онако орасположени алкохолом, неко крене певати а остали се надовезују на његову песму.

„Ово друштво захтијева

Ће се пије да се пјева“

Онда би се на ове стихове неко надовезао:

„Да запјевам немам вољу,

док не чујем глас пиштољу,

глас пиштоља ил берете

и свих девет да излете“

Неко од гостију, или сам домаћин би онда испуцао неки метак. Гости би настављали са песмом.

„А шта ово може бити

те не дају ништа пити,

наш домаћин заговара

хоће пиће да ушпара,

здрави, здрави ту ракију

хоће браћа да попију“

Те стихове крене да пева обично гост коме је празна чаша, како би задиркивао домаћина.

„Домаћине води реда,

Неко пије неко гледа“

„Домаћине добре куће

дај наточи бокал вруће“

„Домаћине добри газда,

ове госте имо вазда“

Кад би се гости спремали да пођу кући опет би запевали:

„Ми велимо да идемо,

ви устајте па не дајте,

ви устајте па не дајте

и велику чашу дајте“

Док неки гост испија велику чашу остали му певају са стране:

„Попи је бато теби је дато,

попи на искап на дну је дукат“

ЗДРАВИЦЕ И ВЕЛИКА ЧАША

Током веселја држале би се здравице, гости би наздрављали један другоме а све у здравље домаћина и његове породице, наравно спомињајући повод којим су се окупили. Здравницу подиже домаћин пожелевши гостима добродошлицу, наздрави је неком од „ближњих“ гостију, обично неком ко седи у чело „софре“ (астала). Приликом наздрављања чашице постоји „ритуал“ који треба бити испоштован. Домаћин наздравља са реченицом:

„Здрав си (куме, брате, ујаче) добро ми дошао“

Кад наздрави чашу, тај гост коме је здравио му узвраћа:

„Здраво био“

Домаћин се онда прекрсти и попије чашу на искап. Онај што прима здравицу, ако је одговорио са „Здраво био“ обавезан је да попије онолико колико је попио домаћин, ако се само захвали на здравицу онда може попити по вољи. Да се здравица не би зауставила он треба да наздрави следећем госту и тако у круг.

Постоји такође, један обичај који је на овим просторима још увек сачуван и често се може видети на слављима и породичним веселјима а то је „Укрштање“. То је обичај испијања ракије на искап „преко руке“. Та здравица почиње обично реченицом: „Ајде (брате, куме, комшија, итд) да укрстимо да се Богу помолимо“, онда устану

приђу један до другог, куцну се чашицама, прекрсте руке, здраве неком и попију на искап, кад попију чашицу опет се куцну, спусте чашицу и изљубе се три пута. Онда се ово наставља на следећи пар који је добио здравицу и тако редом. Овај обичај је остао још из времена Турака кад људи нису смели да се крсте, него су управо укрштањем руку симболизовали крст, тако је и остала изрека у народу: „Ајде да укрстимо, да се Богу помолимо“.

ВЕЛИКА ЧАША

То је она чаша (ракије) која се у једном тренутку на слави, наздрави гостима и крене у круг. Најчешће се праве три круга, али ако су гости весели може и више. Ова чаша се обично испија пред свечани ручак, вечеру. Домаћин у једном тренутку узима чашу од 1-2 деци (често ону коју зову чаша врућара, са две шљиве на њој) и наздравља неком госту, најчешће куму, првом комшији итд. затим тај гост наздравља неком другом госту, и тако редом. Да не би било забуне у чашу се сипа „мека“ ракија (ракија која има 12-13 гради).

Некада се „велика“ пила из капе, бокала или чизме. Домаћин би често закључавао или закуцавао ексерима врата и пуштао госте да оду тек у зору. Данас су ти обичаји донекле ублажени, али се становништво у овом крају ипак труди да одржи традицију.

Циљ здравице је да се пожели здравље и благостање госту, који је почастовао домаћина својим доласком на слави, онај ко прими

чашу такође треба да одговори здравицом, да се захвали оном ко му је здравио, да се захвали домаћину на гостопримству и да му пожели радост и срећу у кући. Уз добре жеље, обавезно је да се пре испијања чаша подигне увис и усмери према ономе коме се наздравља. Тада се каже: „Здрав си!“ и испије „велика“. Онда наздравља следећи и тако све док се „обиђу“ три круга. Свако ко је за столом мора да пије „велике“. По неким старим правилима први и трећи круг се не пропушта а други је по вољи.

„Велика“ чаша се не испија само на славама, обичај је да се ова чаша сужи и на свадбама, веридбама али и на сахранама и другим поменима. На свадби или веридби се уз ову чашу благосиљају и дарују младенци.

На сахранама или даћама ова чаша се служи у покојниково име и тад се чаша три круга служи у лево, четврти круг се служи на десно и то је чаша за здравље остатка породице. Код црногорског становништва овог краја се на сахрани или неком помену ова чаша се наздравља само за остатак породице.

ФОТОМОНОГРАФИЈА

Центар Медвеђе – Стара чаршија

Центар Медвеђе – локали испред дирекције рудника

Кућа поред моста у центру Медвеђе

Центар Медвеђе – стара кафана

Прва пошта у Медвеђи

Стара кућа са локалом у приземљу

Стари мост у центру Медвеђе

Панорама Медвеђе

Панорама Медвеђе – снимано са споменика

Панорама Медвеђе са брда код споменика

Дрворед у Медвеђи

Продавница БАТА

Стари хотел „Гејзер“ у Сијаринској Бањи

Хотел „Београд“ у Сијаринској Бањи

Хотел „Београд“ у Сијаринској Бањи

Путеви некад у Медвеђи

Црква у Медвеђи, фотографија пре обнове

Црква у Тулару, фотографија пре обнове

Џамија у Сијаринској бањи

Исламска школа у Равној Бањи

Основна школа у Сијаринској Бањи 1940.

Први аутомобил у Медвеђи

СК „Јабланица“

Утакмица СК „Јабланица и СК „Скобаљин“ 2. августа 1929.

Стари Гејзир у Сијаринској Бањи

Гејзир у Сијаринској Бањи

Трговачка слава Три јерарха 1931. године

Окупљања занатлија и трговаца Медвеђа 1920 - 1940.

Окупљања занатлија и трговаца Медвеђа 1920 - 1940.

Старе занатлије – кројач и грнчар

Мајстор – занатлија

Вршидба 1932.

Мајстори – занатлије

Угледни Медвеђани

Први свештеник у Горњој Јабланици и његова жена

Службеници у Медвеђи 1920. – 1940.

Службеници у Медвеђи 1920. – 1940.

Војвода Тодор Шакутић испред своје пећине

Уранак

Ђурђевдански уранак 1931.

Гостовање уметничке групе из Нове Тополе 1936.

Празник Бела недеља 1932. године у Медвеђи

Прва основна школа у Медвеђи

Ученици основне школе 1951. – 1956.

Ученици основне школе 1951. – 1956.

Забавиште 1931. године

Ученици основне школе у Сијаринској Бањи 1934.

Ученици основне школе у Сијаринској Бањи 1960. – 1980.

Омладина Медвеђе 1946. године

Окупљање испред зграде општине 70-тих година

Окупљања грађана

Породична окупљања

Породична окупљања

Породична окупљања

Породична окупљања

Породична окупљања

Породична окупљања

Породична окупљања

Свадбена окупљања 1920. – 1940.

Свадбена окупљања 1920. – 1940.

Свадбена окупљања 1920. – 1940.

Свадбена окупљања 1920. – 1940.

Свадбена окупљања 1920. – 1940.

Свадба

Свадба 80-тих

Обред сахране

Испред виле у Сијаринској Бањи 1935. године

Фотографија испред једне од виле у Сијаринској Бањи

Суслрети села 1978. године

Сабор у Медвеђи 1932. године

Црногорска ношња

Градска ношња 1920. – 1940.

Албанска народна ношња

Српска народна ношња

Косовска ношња пећанаца

Гуслар са својом породицом

Мештани са оружјем

Мештани са оружјем

Излет у природу 1920. – 1940.

Градитељи пута Сијаринска Бања – Равна Бања

Србин и Албанац

Коњаници

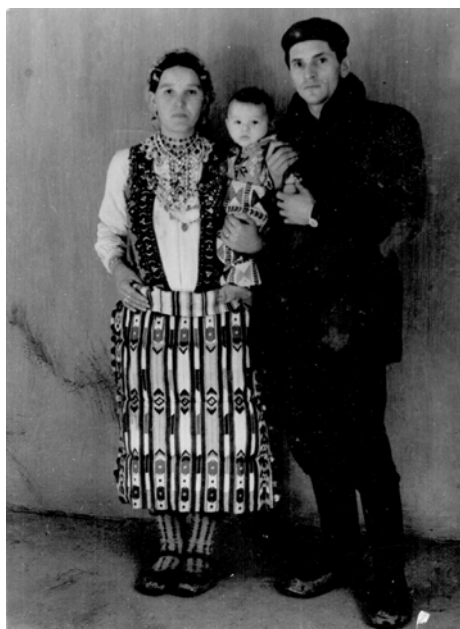
Коњаници 1920. – 1940.

Коњаници у Медвеђу

Камп насеље у Сијаринској Бањи 1965.

Војник са породицом

Испраћај Војника

**Фотомонографија данашњих становника
општине Медвеђа, у окупљањима поводом
културних, уметничких и религијских
манифестација, чувара традиције, културе,
обичаја својих предака**

Фолклор

Албанка у традиционалној албанској ношњи

Окупљање верника у Цамији

Фрулаш Миљан Токовић

Дани фрулаша у Медвеђи

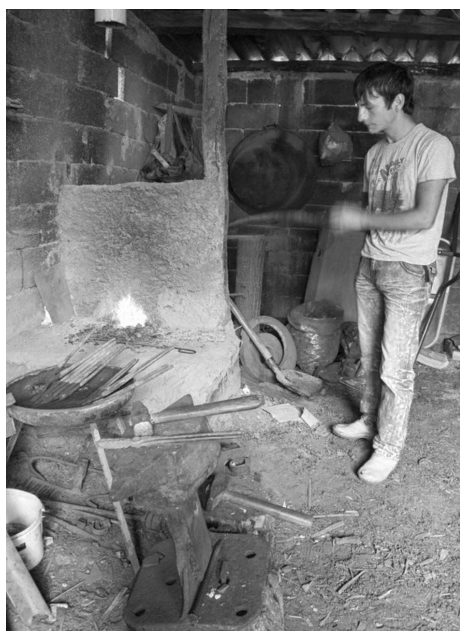
Народни гуслари

Творац гусала

Ромске игре

Ковач – занатлија

Косидба у Маровцу

Обележавање сеоске славе

Обележавање сеоске славе

Данашњи изглед центра Медвеђе

Данашњи изглед гејзира у Сијаринској Бањи

ЛИТЕРАТУРА

1. Васовић М., **„ГОРЊА ЈАБЛАНИЦА“**
(географска својства), Завичајно удружење „Горња Јабланица“, Народно дело, Београд, Никола Николић, Крагујевац, 1998.
2. Туровић Д., **„ГОРЊА ЈАБЛАНИЦА“**
(кроз историју), Завичајно удружење „Горња Јабланица“, Никола Николић, Крагујевац, 2002.
3. Перовић Д., **„ПЕРОВИЋИ И РАДОВАНОВИЋИ“**

САДРЖАЈ

Реч о публикацији.....	4
Уместо предговора.....	7
Верски обичаји код Срба и Црногораца.....	13
Верски обичаји код Албанаца.....	22
Верски обичаји код Рома.....	27
Веридба и свадба код Срба и Црногораца.....	29
Веридба и свадба код Албанаца.....	38
Веридба и свадба код Рома.....	45
Занати и занимања Рома.....	48
Сахрана и помени код Срба и Црногораца.....	54
Певање код Срба и Црногораца.....	61
Здравице и велика чаша.....	70
Фотомонографија.....	73
Литература.....	148

